

ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Квитка А. В.

Представлено теоретическое обоснование фундаментальной роли образования в развитии и воспроизводстве человеческого потенциала. Показаны особенности реформирования системы образования, проблемы и противоречия их проявления в Украине.

Ключевые слова: *человеческий потенциал, человеческое развитие, образование.*

THE FUNDAMENTAL ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL

Kvitka A. V.

The article devoted to theoretical explanation of the fundamental role of education in the development and regeneration of human potential. It has been shown the main features of education reform, problems and contradictions of their manifestations in Ukraine.

Key words: *human potential, human development, education.*

УДК 330.101:330.162

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ

С. А. Веремей, старший викладач

ВНДЗ «Українська медична стоматологічна академія»

Розглянуто історичний розвиток поняття інституційного устрою і його вплив на розвиток особистості та економічні процеси у суспільстві на сьогоднішній день в Україні та світі.

Ключові слова: *інститут, інституційний устрій, особистість, суспільство, інституційне регулювання економічних процесів.*

Постановка проблеми. *Інтерес до зазначеної проблематики можна відзначити в працях науковців країн СНД, яких поєднує те, що досліджувані ними національні економіки знаходяться в умовах перманентного реформування інституційних підвалин та становлення нових механізмів державного регулювання. Зокрема, слід указати на роботи М. Хромова щодо проблем державного*

регулювання зайнятості в промисловому регіоні; Л. Гармидер стосовно регулювання зайнятості населення у контексті соціально-економічного розвитку регіону; О. Коваль щодо методичних засад державного регулювання зайнятості населення у великих містах; С. Головіта відносно методів урахування циклічності економіки для кращого корегування зайнятості та ін. [1–4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми наукового забезпечення рішень у сфері регулювання зайнятості здійснили: С. Бандур, В. Геєць, А. Гриценко, О. Яременко, Т. Заяць, Д. Богиня, М. Семикіна, Е. Лібанова, Л. Шевченко [5–11] та багато інших вітчизняних науковців. Разом з тим і досі не вдалося дійти згоди щодо переліку індикаторів вимірювання ефективності регулювання і, головне, не визнано потреби у вимірюванні превентивних переваг та недоліків інституційного регулювання.

Формулювання цілей. Особливої актуальності набули питання вимірювання впливу інституційного устрою на економічні процеси за часів розгортання глобальної фінансово-економічної кризи. Науковий і практичний досвід розвинених країн засвідчив, що у цей період ефективні правила і норми регулювання здатні стабілізувати економіку, забезпечуючи при цьому значну економію ресурсів. Так, спрощення правил і процедур відкриття та закриття фірм, підвищення інституційної гнучкості механізмів розподілу ресурсів, уточнення та ретельна підтримка майнових і немайнових прав, зміцнення інституційної і організаційної інфраструктур (зокрема, систем кредитної інформації і заставного забезпечення) сприяли активізації економічних зусиль, зміцненню рівня довіри і поліпшенню інвестиційної та підприємницької активності. Цей досвід підказує й те, що можливість упровадження і корегування ефективних правил та норм взаємодії безпосередньо залежить від спроможності оперативно вимірювати і прогнозувати вплив окремих із них ще до того, як будуть отримані дані завершеного економічного процесу. З цих причин уряди різних країн збільшили увагу до оцінювання не тільки макроекономічних умов та результатів, а й до превентивного та поточного оцінювання законодавства, нормативних актів та інших інституційних систем, що визначають повсякденну господарську діяльність.

Вклад основного матеріалу. Інституційний устрій суспільства вперше був предметом аналізу Платона. Його увага в діалозі «Держава» спрямована на суспільство як єдине ціле, чітко структуроване, системно функціонуюче, здатне задовольнити потреби суспільства в цілому і людини як представника певного суспільного стану. У центрі соціальної думки Платона постають усталені, нормативні способи взаємодії членів суспільства. Він характеризує структуру розподілення праці, розглядаючи способи функціонування таких сфер суспільного життя, як влада, господарство, освіта, виховання, родина.

Поняття інституту (від лат. *institutum* — установлення, заснування) ввійшло до галузі соціальної думки разом із римським правом у формі юри-

дичного інституціоналізму, де поняття «інститут» застосовували до характеристики певного комплексу юридичних норм, які регулювали соціально-правові відносини у певній предметній сфері. У соціальній теорії поняття інституту пов'язується з регламентацією соціальних зв'язків та взаємовідносин, позначенням різноманітних і спеціально організованих форм регулювання взаємовідносин та діяльності соціальних суб'єктів.

Соціальна практика доводить, що для людського суспільства необхідно закріпити деякі типи соціальних відносин, унаслідок чого в суспільстві виникає низка елементів, структур та інституцій, які покликані забезпечити функціонування соціальних процесів. Такі усталені зразки формально відтворено у структурі соціуму, його впорядкованій сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих соціальних інститутів. Дж. Ролз розуміє соціальні інститути як «публічну систему правил, що визначають посаду і становище людини із відповідними правами та обов'язками, владою та недоторканністю тощо» [12]. Ці правила специфікують певні форми дій як дозволені, а інші — як заборонені. Н. Смелзер визначає інститути як «сукупність ролей і статусів, що призначена для задоволення певної потреби» [13]. Інститути представляються як соціальні утворення, що сформувалися заради використання ресурсів суспільства у формах інтеракцій та з метою задоволення тієї чи іншої соціальної потреби. Д. Норт пише: «Інститути — це правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують повторювані взаємодії між людьми» [14]. Т. Веблен визначає інститути як «поширений спосіб думки щодо окремих відношень між суспільством і особистістю та окремих функцій, які вони виконують» [15]. Інституціональні форми склались історично у зв'язку з потребами людських спільнот у захисті, поповненні своїх членів, організації праці, розподіленні вироблених продуктів, для підтримання своєї цілісності. Соціальний інститут виникає тоді, коли виникає соціальна потреба в усталеності тих чи інших взаємодій та взаємозв'язків, збереженні певних спеціалізованих видів соціальної практики. Т. Веблен називає інститути наслідками процесів, що відбувались у минулому.

Як зазначають П. Бергер та Т. Лукман, інститути передбачають історичність та контроль. Контролюючий характер притаманний інститутам ще до того, як створюється механізм санкцій, котрі підтримують інститут. Первинний соціальний контроль заданий існуванням інституту як такого. Інститути мають над людиною владу «самі по собі, завдяки силі своєї фактичності і завдяки механізмам контролю, які мають у своєму розпорядженні найбільш важливі інститути» [16].

Таким чином, якщо розуміти у широкому сенсі, соціальні інститути ми пропонуємо визначити як історично сформовані утворення, що забезпечують усталеність зв'язків та відношень у рамках цілісної організації суспільства у

зв'язку з потребами соціуму в регулюванні значущих сфер своєї життєдіяльності та підтримання своєї цілісності.

Найважливішими функціями соціальних інститутів можна назвати функції соціалізації індивідів, задоволення потреб членів суспільства та суспільства в цілому, регулювання взаємодій та взаємовідносин соціальних суб'єктів (індивідуальних і колективних), забезпечення соціального контролю, усталеності та цілісності суспільного життя. Характерною рисою інститутів є стійкість. Інституційний простір не може легко змінюватися, завдяки чому інститути можуть передаватися наступним поколінням як об'єктивно існуючі.

Іншою характерною рисою інститутів є чітке розподілення ними функцій та повноважень кожного із своїх суб'єктів. З поняттям «соціальний інститут» пов'язане поняття «інституціоналізація» як процес визначення та закріплення соціальних правил і норм, ролей і статусів, приведення їх до системи, здатної діяти в інтересах задоволення певних суспільних потреб, забезпечення передбачуваної, схваленої певним соціальним середовищем діяльності людей. Результатом процесу інституціоналізації виступає створення статусно-рольової структури, яка відповідає нормам і правилам взаємовідносин та соціально ухвалена більшістю учасників соціального процесу. Чим ширше інституціоналізована сфера в системі соціальних зв'язків, тим більшими можливостями володіє суспільство. Зрілість суспільства саме і визначається багатоманітністю соціальних інститутів, їх розвиненістю, здатністю надійно, стійко, професійно задовольняти різноманітні потреби індивідів, соціальних груп, суспільства в цілому. Стійкість і певність соціальних зв'язків, надійність соціальних відношень багато в чому визначають життєздатність суспільства, налагодженість та регулярність інституційної структури, дають підставу сподіватися на те, що та чи інша суспільна або особистісна потреба задовольняється на якісному рівні. Узагалі суспільство можна визначити як узгоджену сукупність інститутів, що регулюють економічні, політичні, правові, моральні та інші відносини, як цілісність, що характеризується своєю усталеністю, динамікою і наявністю соціальних цінностей та норм, що визначають взаємовідносини соціальних суб'єктів. Як зазначив Р. Мертон, «мережа очікувань, яка конститує будь-який соціальний порядок, підтримується модальною поведінкою його членів, що відбиває підпорядкованість усталеним, хоча, можливо, і постійно мінливим культурним зразкам. І лише завдяки тому, що поведінка, як правило, орієнтується на основні цінності суспільства, ми можемо говорити про те, що скупчення людей становить суспільство. До тих пір, доки не склався запас цінностей, які поділяють взаємодіючі індивіди, існують тільки соціальні відношення... — але не суспільство» [17].

Інституційні відношення припускають певне відсторонення від індивідуальних характеристик особистостей, де кожний відповідно до свого статусу відіграє визначену роль. Більш того, персоналізація соціального інституту означає, що він

перестає діяти згідно із суспільними потребами і встановленими цілями, змінюючи свої функції залежно від інтересів окремих осіб, їх персональних якостей та властивостей. У той же час в інституційному просторі ми виконуємо свої ролі як їх унікальні виконавці, і суспільство існує як на основі типовості соціальних практик, так і завдяки їх особистісно унікальному відтворенню [18].

Наукове забезпечення системи оцінювання ефективності інституційного регулювання має спиратися на прозоро та чітко визначене теоретичне підґрунтя. З цих позицій першою проблемою, яка потребує наукового розв'язання, є обрання відомих та розроблення нових показників, які повинні надати повну картину щодо результатів, дієвості та ефективності інституційного регулювання в цілому, викрити адекватність його структур, механізмів, а також силу впливу зовнішніх чинників. Виокремлення та аналіз цих складових не є тривіальним та однозначним завданням. Інституційне регулювання являє собою настільки складне, полісистемне та поліструктурне утворення, що воно в цілому не може бути виявлене наочно в усій повноті. Це потребує відбору найбільш релевантних елементів інституційного регулювання, факторів його ефективності та індикаторів їх стану, які в зібраному вигляді неодмінно виступають лише моделлю, що більш-менш точно репрезентує все явище в цілому.

Другою проблемою є винайдення способу інтеграції обраних індикаторів в таку систему, яка мала б оцінювальну силу не тільки щодо явища в цілому, а й стосовно внутрішніх механізмів його формування. Зазначена проблема сягає корінням у проблеми агрегації та композиції часткових фрагментів в єдине ціле і в загальному випадку не має визнаного розв'язання. Це змушує шукати більш вузькі підходи, які, однак, дають змогу отримати задовільні результати щодо вимірювання процесів інституційного регулювання саме стосовно ринку праці та соціально-трудова відносин.

Ілюструвати типові підходи до розв'язання обох проблем можна, проаналізувавши сучасні системи вимірювання не кількісних та не вартісних процесів. Серед численних варіантів вимірювання державного впливу та інституційного регулювання на економічну систему заслуговують на увагу такі проекти, як «Ведення бізнесу», що реалізується Міжнародним банком реконструкції та розвитку разом із Світовим банком [19]; «Індекс свободи», який упроваджується Wall Street Journal спільно з дослідницьким центром Heritage Foundation [20]; міжнародний проект «Індекс глобальної конкурентоспроможності» Всесвітнього економічного форуму [21; 22]; «Складності ведення бізнесу та рівня захищеності зайнятості», який проводиться Організацією економічного співробітництва і розвитку [23]. Вони є типовими в тому розумінні, що являють собою визнаний результат тривалої наукової дискусії, хоча пошук з приводу вдосконалення підходів триває й надалі [24].

Виходячи з наведеного, ми проаналізували та оформили у вигляді таблиці структуру індексів вимірювання впливу державного регулювання та стану інституційного забезпечення розвитку національних економічних систем.

Т а б л и ц я

**Структура індексів вимірювання впливу державного регулювання
та стану інституційного забезпечення розвитку
національних економічних систем**

Назва індексу та організатор	Список субіндексів першого рівня	Зміст субіндексу другого рівня, який стосується ринку праці та зайнятості
1	2	3
<p>Загальний індекс легкості ведення бізнесу в країні (Ease of Doing Business)</p> <p>Міжнародний банк реконструкції та розвитку та Світовий банк (IFC & WB)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Реєстрація підприємств 2. Отримання дозволів на будівництво. 3. Наймання робочої сили. 4. Реєстрація власності. 5. Кредитування 6. Захист інвесторів. 7. Оподаткування. 8. Міжнародна торгівля. 9. Забезпечення виконання контрактів. 10. Ліквідація підприємств 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Індекс складності прийому на роботу. 2. Індекс еластичності робочих часів. 3. Індекс складності звільнення. 4. Індекс еластичності роботи. 5. Витрати, пов'язані з надлишком робочої сили (тижнева зарплата)
<p>Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom)</p> <p>Газета Wall Street Journal та дослідницький центр Heritage Foundation</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Свобода бізнесу. 2. Свобода торгівлі. 3. Податкова свобода. 4. Свобода від уряду. 5. Грошова свобода. 6. Свобода інвестицій. 7. Фінансова свобода. 8. Захист прав власності. 9. Свобода від корупції. 10. Свобода трудових стосунків 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Співвідношення прожиткового мінімуму до середнього значення ціни граничного працівника. 2. Перешкоди по найманню додаткових працівників. 3. Жорсткість регулювання часу. 4. Перешкоди звільненню працівників. 5. Складність процедур повідомлення. 6. Обов'язкова вихідна допомога
<p>Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI)</p> <p>Всесвітній економічний форум (ВЕФ)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Якість громадських інститутів. 2. Інфраструктура. 3. Макроекономічна стабільність. 4. Здоров'я і початкова освіта. 5. Вища освіта і професійна підготовка. 6. Ефективність ринку товарів та послуг. 7. Ефективність ринку праці. 8. Розвиненість фінансового ринку. 9. Оснащеність новими технологіями. 10. Розмір ринку. 11. Конкурентоспроможність бізнесу. 12. Інноваційний потенціал 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гнучкість. 1.1. Співробітництво між трудовим колективом і роботодавцем. 1.2. Гнучкість заробітної плати. 1.3. Непрямі витрати на робочу силу. 1.4. Стабільність зайнятості. 1.5. Практика найму та звільнення. 1.6. Складність адміністрування оподаткування. 1.7. Загальна ставка оподаткування. 1.8. Витрати на звільнення. 2. Ефективне використання робочої сили. 2.1. Оплата праці та продуктивність. 2.2. Довіра менеджменту роботодавця. 2.3. Витікання умів

Назва індексу та організатор	Список субіндексів першого рівня	Зміст субіндексу другого рівня, який стосується ринку праці та зайнятості
Індекс захисту зайнятості (Employment protection (EP)) Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)	—	1. Рівень захисту загальної зайнятості. 2. Рівень захисту регулярної зайнятості. 3. Рівень захисту зайнятості тимчасово працевлаштованих. 4. Рівень захисту зайнятості колективно звільнених

Джерело [19–23].

Як видно з таблиці, навіть елементарна систематизація дозволяє відзначити увагу, яку надає світова наукова думка необхідності вимірювання рівня ефективності регулювання праці в країні. Незважаючи на те що всі проекти суттєво відрізняються між собою з точки зору предмета оцінювання, інструментарію реалізації методологічних принципів, теоретичних концепцій, які покладено в основу пояснювальних схем тощо, спільною для них є опора на певну систему принципів вимірювання.

Система вимірювання ефективності інституційного регулювання, яка спирається на вибудовування ієрархії функціонал-регресорів, належить до класу так званих композиційних систем [19; 20], тому математичний апарат останніх є цілком прийнятним для аналізу. Відповідно до цього запропонована нами ієрархічно-імітаційна система з математичної точки зору є композиційною багатофакторною моделлю регресії, заснованою на отриманні однофакторних регресій Y по кожному з факторів і лінійної композиції цих регресій по кожному з факторів як багатофакторної регресії явища більш високого рівня інтегрованості. Така композиційна багатофакторна модель регресії скільки завгодно «точно» відображає невідому кореляційну залежність результуючого показника від обраної сукупності факторів, якщо виконуються дві вимоги: однофакторні моделі регресії знайдено досить «точно», а специфікація їх композиції адекватна характеру фактичного зв'язку.

У математичному вигляді запропонований підхід виглядає так. Простою композиційною багатофакторною моделлю регресії є вираз у вигляді:

$$y = f(x_1, \dots, x_n) = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n f_j(x_j), \quad (1)$$

де $y = f(x_1, \dots, x_n) = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n f_j(x_j)$ — однофакторні регресії y по x_j з коефіцієнтами

a_{0j} , a_{mj} . Відповідно композиційна багатофакторна модель регресії в параметричному вираженні має такий вигляд:

$$y = f(x_1, \dots, x_n | a) = \sum_{j=1}^n a_j f_j(x_j), \quad (2)$$

де $a = (\alpha_1, \dots, \alpha_n)$ — вектор параметрів, $\alpha_j \geq 0$ і $\sum_{j=1}^n \alpha_j = 1$, який знаходиться за умови мінімізації залишкової дисперсії (спричиненої впливом неврахованих факторів), а саме:

$$\sigma_{y\text{ осм}}^2(\alpha) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N [f(x_1^i, \dots, x_n^i | \alpha) - y^i]^2 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left[\sum_{j=1}^n \alpha_j f_j(x_j^i) - y^i \right].$$

У роботі [12] було доведено, що у разі, якщо будь-які ($j = 1, \dots, n$) вважати такими, що відповідають умові $\sum_{o=1}^m \alpha_j = 1$, існує лінійний розв'язок системи рівнянь, який повертає оптимум досліджуваної функції, а саме:

$$\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N [\alpha_i f_i(x_i^i) - y^i] f_i(x_i^i) + \lambda = 0, \quad (3)$$

причому λ знаходиться через $\alpha_1, \dots, \alpha_n$ у вигляді

$$\lambda = -\frac{1}{nN} \sum_{i=1}^N \left[\sum_{i=1}^n \alpha_i f_i(x_i^i) - y^i \right] \left[\sum_{j=1}^n f_j(x_j^i) \right]. \quad (4)$$

Це не просто спрощує математичне рішення за рахунок відмови від квадратичного програмування, а дає можливість змістовної економічної інтерпретації. При цьому кінцева композитивна регресія ($f, x|\alpha$) в цілому може бути прийнятним наближенням для вирішення завдання квадратичного програмування. Крім того, у [19] доведено, що для композиційних регресійних значень $f(x^i|\alpha)$ з факторами $x = (x_1, \dots, x_n)$ і кореляційну залежність показника y від цих значень прийнятно вважати значущими з вірогідністю 0,95, якщо виконуються відповідні умови: $\theta_K(f, x|\alpha) > 1,96$, $\theta_K(y, f(x|\alpha)) > 1,96$, а також, що $\sigma_{y\text{ осм}}^2(x|\alpha)$ композиційній моделі скільки завгодно мала $\sigma_{y\text{ осм}}^2(x_j)$, якщо вона достатньо мала й в однофакторних моделях. Це важливо, оскільки подібний результат прямо не виходить із виразів $\sigma_{y\text{ осм}}^2(x|\alpha)$, а без упевненості в цьому запропоновану композиційну модель не можна вважати прийнятним наближенням системи окремих регресійних моделей.

Отже, використання композиційної багатофакторної моделі регресії може бути обґрунтовано досить точним збігом значень результуючого показника з однофакторними регресійними моделями $f_j(x_j)$ саме на основі отриманих оцінок. Більш того, дотримання цього правила дозволяє надавати компози-

ційній багатofакторній моделі й вигляд складніший за адитивний. Наприклад, це може бути модель середньої геометричної (в припущенні $y \leq 0, f_j(x_j) \geq 0$) у вигляді $y = f(x_1, \dots, x_n) = \sqrt[n]{f_1(x_1)f_2(x_2)\dots f_n(x_n)}$; або у формі узагальненої функції Кобба-Дугласа:

$$y = f(x | \beta) = f_1^{\beta_1}(x_1)\dots f_n^{\beta_n}(x_n), \quad (5)$$

за умови, якщо $\sum_{j=1}^n \beta_j = 1$ (як при $\beta_j \geq 0$, так і без цієї умови). При цьому залишкова дисперсія

$$\sigma_{1ny_{0y0}}^2(x | \beta) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left[\sum_{j=1}^n \beta_j \ln f_j(x_j^i) - \ln y^i \right]^2. \quad (6)$$

Таким чином, урешті-решт у загальному випадку композиційна багатofакторна модель регресії є класом, який визначається у вигляді:

$$y = f(x | \alpha, \beta, \gamma) = \gamma \sum_{j=1}^n \alpha_j f_j(x_j) + (1 - \gamma) \prod_{j=1}^n f_j^{\beta_j}(x_j). \quad (7)$$

Надані аргументи свідчать про те, що в умовах, коли параметрам звичайного регресійного рівняння неможливо надати прийнятне кількісне вираження в шкалі, що змістовно інтерпретується, воно може бути замінене на регресійну модель, де параметрами слугують функціонали, які з достатньою мірою детермінації є штучним замінником спільної дії набору факторів регресійної моделі нижнього рівня і т. д.

Отже, з формально математичної точки зору існують усі підстави припустити, що будь-яке явище може бути розкладено на гіпотетично будь-яку кількість факторів-функціоналів з будь-яким рівнем деталізації, при тому що на кожному рівні проміжні регресійні моделі зберігатимуть можливості змістовної інтерпретації. При цьому з точки зору формальної логіки побудови композиційної моделі зазначені функціонали виступають у ролі індексних інтеграторів і відображають відносний внесок кожного часткового фактора у загальний результат. Це має важливі наслідки, оскільки в індексних інтеграторах значенням параметра α є довільний коефіцієнт, отриманий експертно, а значення параметра γ — безрозмірна та довільна величина, яка здатна відображати зв'язок інтегрованих параметрів тільки на рівні рангової шкали. Подібна свобода вибору дозволяє підбирати специфікацію регресійних моделей, по-перше, відповідно до теорії; по-друге, у разі неможливості або небажаності прийняття як параметра γ вже відомого показника можна розробити

ти синтетичний індикатор, який має не одичне значення, а становить певну шкалу, закономірність якої відбиває теоретичний або емпіричний зв'язок між незалежними змінними регресійної моделі, завдяки чому параметр Y можна легко перетворити із елемента номінальної та/або непараметричної і навіть рангової шкали на елементи абсолютної; по-третє, в композиційній регресійній моделі параметр α — не довільна (нехай і встановлена експертно) вага, а регресійний коефіцієнт, що відбиває дійсний зв'язок між досліджуваними явищами.

Висновки. Інститути відіграють роль «організаторів» соціального світу, надають йому зрозумілості, усталеності, протистоять випадковості, соціальному хаосу; надають сенсу окремим видам особистісної діяльності та окремим суспільним фактам і явищам, створюючи цілісний образ соціального життя та структуруючи соціальний простір згідно із засобами взаємозв'язків та взаємовідношень соціальних суб'єктів. Маючи свою історію, яка дорівнює історії суспільства, соціальні інститути постають «стовпами» суспільного життя, вибудовуючи архітектоніку соціального простору, надаючи людині ті або інші можливості.

Від тлумачення поняття особистості залежить і розуміння суспільного цілого, зокрема інституційного устрою суспільства, і навпаки. Позиція наголошування на соціальній складовій особистісного буття фактично відмовляє йому в існуванні, підпорядковуючи людину соціальним процесам та факторам, надбудованим над її свідомістю інституціям, зв'язок з якими має однічний характер — від об'єктивного і реального соціуму через механізм соціалізації до сприймаючого суб'єкта. Піднесення незалежної та самостійної особистості може привести до атомізації та автономізації суспільства, культу людини, що не рахується ні з ким і ні з чим, крім себе. Інституції постають для неї інструментом досягнення її власних цілей, цінності та норми релятивізуються згідно із способами досягнення цих цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хромов М. І. Сутність і особливості людського капіталу в системі соціально-економічних категорій / М. І. Хромов // *Економіка и право*. — 2009. — № 3. — С. 140–145.
2. Гармидер Л. Д. Влияние глобализации и мировых рынков на функционирование и развитие рынка труда Украины / Л. Д. Гармидер // *Вісн. екон. науки України*. — 2009. — № 1. — С. 57–61.
3. Коваль О. М. Особливості інвестиційного процесу в аграрному секторі економіки України / О. М. Коваль // *Економіка АПК*. — 2010. — № 1. — С. 78–82.
4. Головіта С. Регулювання ринку робочої сили відповідно до циклічності економіки / С. Головіта // *Держава і регіони. Сер. екон.* — 2009. — № 11. — С. 175–180.

5. Бандур С. І. Система пріоритетів державної політики зайнятості в парадигмі формування інноваційної моделі розвитку економіки України / С. І. Бандур // Ринок праці та зайнятість населення. — 2008. — № 1. — С. 10–14.
6. Геєць В. М. Політекономічні і інституційні засади справедливості та усталеності соціально-економічного розвитку / В. М. Геєць, А. А. Гриценко // Європ. вектор екон. розвитку. — 2012. — № 2 (13). — С. 41–46.
7. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін. ; за заг. ред. Б. М. Далишина. — 2-ге вид., допов. та переробл. — Черкаси : Брама-Україна, 2006. — 620 с.
8. Богиня Д. П. Трудовий менталітет у системі мотивації праці / Д. П. Богиня, М. В. Семикіна // Стратегія екон. розвитку України. — 2001. — № 7. — С. 42–53.
9. Лібанова Е. Середній клас в Україні: сучасні масштаби і проблеми розвитку доходів / Е. Лібанова // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 8. — С. 27–32.
10. Шевченко Л. Мінімальна заробітна плата та її рівень: теоретичне осмислення проблеми / Л. Шевченко // Україна: аспекти праці. — 2003. — № 4. — С. 30–33.
11. Яременко О. Л. Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект / О. Л. Яременко. — Харьков : Основа, 1997. — 186 с.
12. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз. — Новосибирск, 1995. — 258 с.
13. Смелзер Н. Социология : пер с англ. / Н. Смелзер. — М. : Феникс, 1998. — 688 с.
14. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение / Д. Норт // THESIS. — 1993. — Вып. 2. — С. 63–69.
15. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. — М. : Либроком, 1984. — 368 с.
16. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. — М. : Медиум, 1995. — 323 с.
17. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура : пер. с англ. / Р. Мертон. — М. : АСТ ХРАНИТЕЛЬ, 2006.
18. Крижановська Т. О. Особистість в інституційному просторі суспільства [Електронний ресурс] / Т. О. Крижановська. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/vkhnu/Tk/829/21.html>.
19. Ranking of economies. World Bank Group [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>.
20. Index of Economic Freedom [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.heritage.org/>.
21. World Competitiveness [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imd.org/>.
22. The World Economic Forum [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
23. OECD Glossary of Statistical [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://stats.oecd.org>.
24. Цимбал О. І. Методологічні засади ієрархічно-імітаційного оцінювання ефективності інституційного регулювання зайнятості та ринку праці України [Електронний ресурс] / О. І. Цимбал // Електронний журнал «Ефективна економіка». — 2011. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php>.

ВЛИЯНИЕ ИНСТИТУЦИОННОГО УСТРОЙСТВА НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ОБЩЕСТВЕ

Веремей С. А.

Рассмотрены историческое развитие понятия институционального устройства и его влияние на развитие личности и экономические процессы в обществе на сегодняшний день в Украине и мире.

Ключевые слова: институт, институциональное устройство, личность, общество, институциональное регулирование экономических процессов.

THE INFLUENCE OF INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE PERSONALITY DEVELOPMENT AND ECONOMIC PROCESSES IN THE SOCIETY

Veremey S. A.

This paper focuses on the evolution of the concept of institutional structure and its influence on the personality development and economic processes in the Ukrainian society and world community nowadays.

Key words: institution, institutional structure, personality, society, regulation of economic processes.

УДК 330.341.2

СЕМЬЯ В СТРУКТУРЕ ОТНОШЕНИЙ ДАРЕНИЯ

Н. В. Симкина, аспирантка

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Рассмотрен феномен дарения относительно экономических функций семьи. Проанализированы особенности процесса дарения в рамках семьи, его роль и фундаментальное значение. Показана альтруистическая природа дарения в семье, несмотря на ее вовлеченность в структуру рыночных отношений.

Ключевые слова: семья, дарение, рыночные отношения, культура дарения.

Постановка проблемы. По мере развития рыночной экономики происходит процесс проникновения товарно-денежных отношений во все сферы жизни. В научных концепциях это явление отражается в применении эконо-